Afzender: WSP Nederland B.V.
Orionweg 28 8938 AH Leeuwarden

N.V. Nederlandse Gasunie
T.a.v. de heer S. Jurrjens
Postbus 19
9700 MA GRONINGEN

Leeuwarden, 1 maart 2022
Uw kenmerk: I.014492.01 en I.014493.01
Ons kenmerk: SOL018929NGE-AB
Status: Definitief

Onderwerp: Vooronderzoek ontplofbare oorlogsresten Rijswijk (W-514-01) en Den Haag (W-536-06)

Geachte heer Jurrjens,

Hierbij ontvangt u de rapportage omtrent het vooronderzoek naar ontplofbare oorlogsresten voor de volgende deelprojecten:
- I.014492.01 - Verlegging van de gasleiding W-536-06 aan de Spoorlaan te Den Haag.
- I.014493.01 - Verlegging van de gasleiding W-514-01 ter plaatse van de A4 te Rijswijk.

Indien u hierover nog vragen en/of opmerkingen heeft, kunt u contact opnemen met ondergetekende (tel. 06 - 22 915 110 of via mail Anita.Heddes@WSP.com).

Met vriendelijke groet,
WSP Nederland B.V.

Mevrouw ing. A.J.M. Heddes
Projectmanager

Bijlage(n)
- Vooronderzoek ontplofbare oorlogsresten Rijswijk (W-514-01) en Den Haag (W-536-06)

WSP Nederland B.V.
Orionweg 28
8938 AH Leeuwarden

tel. +31 (0)88 910 20 00
Iban NL06 ABNA 0440 3394 21
kvk 20045963
btw NL0065.66.832.B.01

wsp.com

AVG Explosieven Opsporing NL

Rijswijk-Den Haag

Vooronderzoek ontplofbare oorlogsresten

OPDRACHTGEVER	: WSP Nederland B.V.
LOCATIE	: Rijswijk-Den Haag
ONS PROJECTNR.	: 2162264
VERSIE	: 02
DATUM	: 1-3-2022

AVG Explosieven Opsporing Nederland
Veerweg 10, 5171 PW Kaatsheuvel
Postbus 160, 6590 AD Gennep
T +31 416 700220

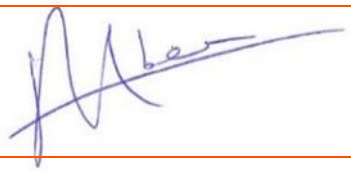
eo@avg.eu
www.avg.eu
KvK 12029421

BTW-id: NL801449455B01
Betaalrekening: NL24RABO0353306797
G-rekening: NL46RABO0991487540

Distributielijst

- WSP Nederland B.V.
- AVG Explosieven Opsporing Nederland

Dit document is bestemd voor de opdrachtgever.

Opdrachtgever	WSP Nederland B.V.
Rapport	2162264-VO-02
Naam	Rijswijk-Den Haag
Versie	VO-02, definitief, opgesteld conform het CS-VROO d.d. februari 2021
Datum	2-3-2022
Vrijgegeven door:	Menno Abee (manager)
Paraaf:	
Vrijgegeven door:	Jeffry van den Bout (coördinator / senior deskundige OOO)
Paraaf:	
Opgesteld door:	Jurian ter Horst MA (historicus)
Paraaf:	

Afbeelding voorblad.

Historische luchtfoto van het onderzoeksgebied te Sion d.d. 1 september 1941. Bron: archief van The National Collection of Aerial Photography (NCAP) te Edinburgh, nr. T-504-652.

Rechten voorbehouden.

De in deze rapportage aanwezige informatie, waaronder de tekst en het kaartmateriaal, is eigendom van AVG. Het is de opdrachtgever toegestaan deze rapportage als één geheel aan derden kenbaar te maken, met het doel waarvoor het is vervaardigd. De verstrekking van afbeeldingen uit de rapportage, of de separaat meegestuurde digitale bijlagen die hiertoe behoren, is zonder toestemming van de auteur niet toegestaan in verband met mogelijke (beeld)rechten.

INHOUD

1 INLEIDING 6
1.1 Aanleiding 6
1.2 Probleemstelling 6
1.3 Doelstelling 6
1.4 Onderzoeksgebieden 7
1.5 Onderzoeksmethode 8
1.5.1 Algemeen 8
1.5.2 Inventarisatie bronnenmateriaal 11
1.5.3 Beoordeling bronnenmateriaal 13
1.5.4 Verantwoording 13
1.5.5 Personele deskundigheid 13
1.5.6 Leeswijzer 14

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL 15
2.1 Eerder uitgevoerde onderzoeken 15
2.1.1 Rapportages AVG 15
2.1.2 Derden 15
2.2 Literatuur 16
2.2.1 Meidagen 1940 16
2.2.1.1 Beknopt algemeen historisch kader 16
2.2.1.2 Het onderzoeksgebied in de meidagen van 1940 16
2.2.2 Luchtoorlog 1940-1945 17
2.2.3 Bevrijding 19
2.2.3.1 Het onderzoeksgebied in mei 1945 19
2.2.4 Munitieruimingen 19
2.3 Collectie kaarten Topografische Dienst Kadaster 20
2.3.1 Geallieerde stafkaarten/Defence Overprints 20
2.3.2 Historische kaarten 20
2.3.3 Duitse stafkaarten 20
2.4 Gemeentearchief Rijswijk 22
2.5 Nieuwsberichten 25
2.5.1 AVG bedrijfsarchief, internet en Koninklijke Bibliotheek 25
2.6 Explosieven Opruimingsdienst Defensie 25

2.6.1 Collectie ruimrapporten 25
2.6.2 Collectie mijnenkaarten 25
2.7 Nederlands Instituut voor Militaire Historie 27
2.7.1 Collectie Duitse verdedigingswerken 27
2.7.2 Gevechtsverslagen en rapporten mei 1940 28
2.7.3 Beeldbank NIMH 28
2.8 Provinciaal archief / Militair Gezag 28
2.8.1 Militair Gezag 28
2.8.1.1 Militair Gezag Zuid-Holland 29
2.9 Nationaal archief 29
2.9.1 Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen 29
2.9.2 Korps Hulpverleningsdienst 30
2.10 Semi-Statisch Informatiebeheer 30
2.10.1 Archief Mijn- en Munitie Opruimings Dienst 30
2.11 Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie 31
2.11.1 Collectie Departement van Justitie 31
2.11.2 Collectie Generalkommissariat für das Sicherheitswesen 31
2.11.3 Beeldbank Tweede Wereldoorlog 32
2.12 The National Archives Londen 32
2.12.1 Daily Logs 32
2.13 The National Archives and Records Administration 33
2.13.1 Kriegstagebücher 33
2.14 Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg 33
2.15 Imperial War Museums 34
2.16 Library and Archives Canada 34
2.16.1 Collectie Defence Overprints en Overlays 34
2.17 Luchtfoto's 36
2.17.1 Geraadpleegde luchtfoto's 36
2.17.2 Veranderingen na-conflictperiode 43

3 CHRONOLOGIE RELEVANTE GEBEURTENISSEN 45
3.1 Gebeurtenissentabel en gebeurtenissenkaarten 45

4 BEOORDELING BRONNENMATERIAAL 50
4.1 Indicaties voor explosieven in de onderzoeksgebieden 50

4.2 Leemten in kennis bronnenmateriaal 51
4.3 Soort en verschijningsvorm van explosieven 51
4.3.1 Bombardement door een bommenwerper 52
4.3.2 Militaire infrastructuur 52
4.4 Aantal mogelijk aan te treffen explosieven 52
4.5 Horizontale en verticale begrenzing verdacht gebied 53
4.5.1 Bombardement door een bommenwerper 53
4.5.2 Militaire infrastructuur 57
4.6 Bodembelastingkaarten 58

5 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN 61
5.1 Conclusie 61
5.2 Advies vervolgtraject 62
5.2.1 Verkleinen verdachte gebieden 62
5.2.2 Opsporing ontplofbare oorlogsresten 63

6 BIJLAGEN 64
6.1 Bronnenlijst 64
6.1.1 Archieven en overige instanties 64
6.1.2 Literatuur 64
6.1.3 Websites 65
6.1.4 Overig 65
6.2 Certificaat vooronderzoek en risicoanalyse 66
6.3 Motivatie luchtfotobestelling 67
6.4 Afkortingenlijst 69

1 INLEIDING

1.1 Aanleiding

AVG Explosieven Opsporing Nederland (hierna: AVG) heeft in opdracht van WSP Nederland B.V. een vooronderzoek naar de aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten uitgevoerd ter plaatse van de projectlocatie Rijswijk-Den Haag te Sion en Rijswijk (zie de kaarten op pagina 9 met de situatie tijdens de Tweede Wereldoorlog en op pagina 10 met de huidige situatie). Hier worden in de toekomst diverse civieltechnische bodemingrepen uitgevoerd.

I.014492.01 Verlegging W-536-06 (Vlietbuurt):
In het onderzoeksgebied bij de Spoorlaan ten zuiden van Voorburg wordt de leiding opgeschoven.

I.014493.01 verlegging W-514-01 (Sion):
In het onderzoeksgebied bij de Van der Kooijweg te Sion wordt middels een HDD een nieuwe leiding aangelegd. Na afloop wordt de oude leiding verwijderd.

1.2 Probleemstelling

Er kunnen ontplofbare oorlogsresten in het onderzoeksgebied zijn achtergebleven door gevechtshandelingen of dumpingen. Er ontstaat bij het spontaan aantreffen en beroeren van ontplofbare oorlogsresten uit de Tweede Wereldoorlog mogelijk een verhoogd veiligheidsrisico. Onbedoelde detonaties kunnen bij de uitvoering van werkzaamheden in het ergste geval leiden tot dodelijk letsel en zware schade aan materieel en omgeving. Spontane vondsten van ontplofbare oorlogsresten kunnen resulteren in meerwerkkosten door stagnatie van de uitvoeringswerkzaamheden.

1.3 Doelstelling

Het doel van het vooronderzoek is om aan de hand van een breed scala aan historisch feitenmateriaal een zo genuanceerd mogelijk beeld met betrekking tot het onderzoeksgebied in de Tweede Wereldoorlog te verkrijgen. Aan de hand van deze gegevens wordt een antwoord gegeven op de vraag of en zo ja in welke delen van het onderzoeksgebied er sprake is van een verhoogd risico op het aantreffen van ontplofbare oorlogsresten. Er wordt daarnaast ingegaan op de te verwachten soort(en) ontplofbare oorlogsresten, de verschijningsvorm en de mogelijke hoeveelheid.

Het onderzoek resulteert in een horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied door middel van GIS kaartmateriaal en het advies om de werkzaamheden onder reguliere omstandigheden uit te voeren, of om vervolgstappen te zetten in de vorm van bijvoorbeeld een (projectgebonden) risicoanalyse of direct een detectieonderzoek.

1.4 Onderzoeksgebieden

I.014492.01 Verlegging W-536-06 (Vlietbuurt):
Het onderzoeksgebied bevindt zich in de Vlietbuurt in de gemeente Rijswijk ter hoogte van het Knooppunt Prins Clausplein.

I.014493.01 verlegging W-514-01 (Sion):
Het onderzoeksgebied bevindt zich te Sion in de gemeente Rijswijk ter hoogte van de Prinses Beatrixlaan en een gedeelte van de Rijksweg A4.

In deze rapportage worden feiten omschreven van oorlogshandelingen die in en nabij het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden. Er wordt bij het bepalen van de relevantie onderscheid gemaakt in de volgende opties:

- Het feit wordt niet in de rapportage opgenomen wanneer de locatie van de gevechtshandeling verder dan ca. 300 meter van het onderzoeksgebied af ligt.
- Binnen deze rapportages worden alle noemenswaardige feiten binnen een straal van ca. 300 meter rondom het onderzoeksgebied opgenomen, waarbij één van de volgende relevanties wordt benoemd:
  - Het feit krijgt de relevantie "nee" wanneer deze buiten het onderzoeksgebied ligt en op voorhand al kan worden bepaald dat deze geen invloed heeft op het onderzoeksgebied. Het feit wordt niet opgenomen in de gebeurtenissentabel in deze rapportage en krijgt geen nummer op de gebeurtenissenkaart in de bijlage.
  - Het feit krijgt de relevantie "mogelijk" wanneer het een melding betreft die buiten het onderzoeksgebied ligt en mogelijk van invloed is op het onderzoeksgebied, of wanneer de melding een groter gebied betreft dan binnen het onderzoeksgebied ligt. Het feit wordt opgenomen in de gebeurtenissentabel, wordt wel of niet afgebakend, en krijgt een nummer op de gebeurtenissenkaart, mits het feit binnen de contouren van de kaart valt.
  - Het feit krijgt de relevantie "ja" wanneer met zekerheid kan worden bepaald dat deze binnen het onderzoeksgebied ligt en een afbakening invloed heeft op het onderzoeksgebied. Het feit wordt opgenomen in de gebeurtenissentabel, de afbakening wordt gemotiveerd en het feit wordt van een nummer op de gebeurtenissenkaart voorzien.

Het onderzoeksgebied ligt in de volgende gemeente:

Huidige gemeente	Gemeente tijdens de Tweede Wereldoorlog
Rijswijk	Rijswijk

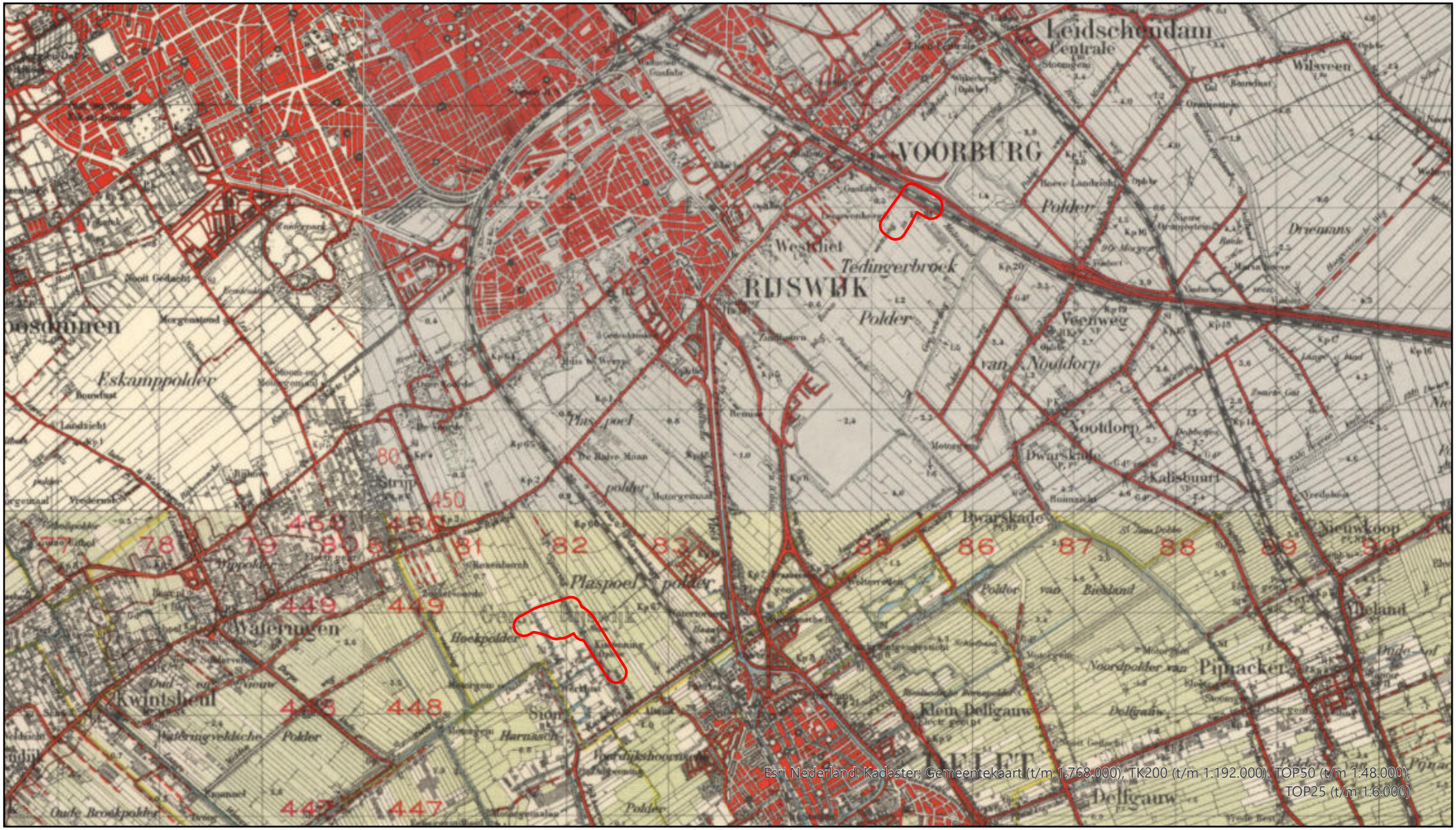
1.5 Onderzoeksmethode

1.5.1 Algemeen

Bij het vooronderzoek worden literatuur en historische bronnen verzameld en gestructureerd geordend. Het eindresultaat is een rapportage met een bijbehorende bodembelastingkaart. Het vooronderzoek dient conform het Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse te worden uitgevoerd.

Het vooronderzoek heeft tot doel om te beoordelen of er in het onderzoeksgebied sprake is van concrete aanwijzingen van de aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten, en indien deze concrete aanwijzingen er zijn, om het verdachte gebied af te bakenen. Dit komt samen in de gebeurtenissentabel in hoofdstuk 3. Het vooronderzoek bestaat uit zowel het inventariseren als beoordelen (analyseren) van bronnenmateriaal. Eindresultaat is een rapportage en een bijbehorende bodembelastingkaart ontplofbare oorlogsresten. Dit vooronderzoek heeft betrekking op de periode 1940-1945.

SITUATIE W.O.II

LEGENDA

Onderzoeksgebied

0 750 1.500 3.000 4.500 Meter

N

ACTUELE SITUATIE

LEGENDA

Onderzoeksgebied

0 750 1.500 3.000 4.500 Meter

N

1.5.2 Inventarisatie bronnenmateriaal

Het bronnenonderzoek vindt plaats op basis van een inventarisatie van:

- Gebeurtenissen die hebben geleid tot de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten (indicaties)
- Gebeurtenissen die hebben geleid tot de verwijdering van ontplofbare oorlogsresten (contra-indicaties)

Medewerkers van AVG hebben (in het verleden) ten bate van dit vooronderzoek diverse archieven bezocht. Er was in alle gevallen sprake van fysiek archiefbezoek, tenzij het archief reeds gedigitaliseerd was, zoals ingeval de toegangen 409 en 575 van het NIMH en de via de website van Delpher te raadplegen krantencollectie van het Nationaal Archief.

Wij hebben de volgende archieven en collecties wel/niet geraadpleegd:

Verplichte bronnen

Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Literatuur	O.a. De luchtverdediging in de meidagen 1940 en de groene serie	Ja	2.2
Gemeentearchief Rijswijk	Vermeldingen oorlogshandelingen	Ja	2.4
Provinciaal archief / Nationaal Archief in 's-Gravenhage	Vermeldingen oorlogshandelingen	Ja	2.8
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (Amsterdam)	Toegangen 216k en 077	Ja	2.11
Nationaal Archief ('s-Gravenhage)	Inspectie Bescherming Bevolking tegen luchtaanvallen (toegang 2.04.53.15), Korps Hulpverleningsdienst (toegang 2.04.110)	Ja	2.9
Semi-Statisch Informatiebeheer (Rijswijk)	Mijn- en Munitie Opruimingsdienst	Ja	2.10
Explosieven Opruimings Dienst Defensie	Geruimde explosieven (mora's/wo's), mijnenkaarten	Ja	2.6
Luchtfotocollectie Bibliotheek Universiteit Wageningen	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Ja	2.17
Luchtfotocollectie Topografische Dienst (Kadaster)	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Ja	2.17
Luchtfotocollectie National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh)	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Ja	2.17
Koninklijke Bibliotheek / Delpher	Oude krantenberichten betreffende ontplofbare oorlogsresten	Ja	2.5
Nederlands Instituut voor Militaire Historie ('s-Gravenhage)	Toegang 575	Ja	2.7
The National Archives (Londen)	Gegevens aangaande luchtaanvallen door Royal Air Force	Ja	2.12

Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Bundesarchiv-Militärarchiv (Freiburg)	Gegevens Luftwaffenführungsstab	Ja	2.14

Aanvullende bronnen

Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Nederlands Instituut voor Militaire Historie ('s-Gravenhage)	Toegang 409	Ja	2.7
The National Archives (Londen)	Gegevens aangaande artilleriebeschietingen[1]	Nee	--
The National Archives and Records Administration (Washington)	Kriegstagebuch Admiral in den Niederlanden. 1-31 december 1944, Kriegstagebuch Marinebefehlshaber Niederlande. 1940-1941[2]	Ja	2.13
Getuigenverklaringen	Getuigenverslagen uit de eerste hand[3]	Nee	--
Kadaster Zwolle	Collectie Stafkaarten Topografische Dienst Kadaster te Zwolle / naoorlogs kaartmateriaal	Ja	2.3

Niet in het Certificatieschema Vooronderzoek en Risicoanalyse benoemde bronnen

Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Bedrijfsarchief AVG	Gegevens uit binnen- en buitenlandse archieven	Ja	2.1, 2.5
Bedrijfsdatabase AVG	O.a. oude webartikelen	Ja	2.1, 2.5
In het verleden uitgevoerde (voor)onderzoeken	(Voor)onderzoeken	Ja	2.1
Luchtfotocollectie Luftbilddatenbank	Luchtfoto's Tweede Wereldoorlog	Nee	--
Imperial War Museums	Beeldmateriaal Tweede Wereldoorlog	Ja	2.15
Library and Archives Canada	Defence Overprints & Overlays	Ja	2.16

[1] Er zijn in de geraadpleegde verplichte bronnen geen aanwijzingen aangetroffen waaruit blijkt dat er geallieerde beschietingen met geschutmunitie en/of grondgevechten in of nabij het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden. Derhalve zijn er geen gegevens aangaande grondgevechten en/of artilleriebeschietingen bij The National Archives in Londen geraadpleegd.
[2] Eventueel voetnoot: Er zijn in de geraadpleegde verplichte bronnen geen aanwijzingen aangetroffen waaruit blijkt dat er Amerikaanse luchtaanvallen in of nabij het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden. Derhalve zijn er geen gegevens van the 8th Air Force en 9th Air Force geraadpleegd.
[3] AVG beschikt niet over adresgegevens van relevante getuigen.

Bron	Korte omschrijving	Geraadpleegd	Hoofdstuk
Centre Historique des Archives à Vincennes	Franse gevechtsverslagen	Nee	--
The Polish Institute and Sikorski Museum	Poolse gevechtsverslagen	Nee	--
Heemkundekringen / historische kringen	Plaatselijke archieven	Nee	--
Locatiedeskundige	Expert op het gebied van lokale historie	Nee	--

1.5.3 Beoordeling bronnenmateriaal

In deze fase van het vooronderzoek worden de indicaties en contra-indicaties uit het bronnenonderzoek beoordeeld. Op basis van deze gegevens wordt gemotiveerd vastgesteld of er sprake is van een op ontplofbare oorlogsresten verdacht gebied. Indien er sprake is van een verdacht gebied, dan wordt tevens bepaald: de (sub)soort, de mogelijke aantallen en de verschijningsvorm van de vermoedelijk aanwezige ontplofbare oorlogsresten, alsmede de horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied (indien mogelijk).

Bij de beoordeling van het bronnenmateriaal is gebruikgemaakt van het geografisch informatie systeem (GIS). De indicaties en contra-indicaties zijn vertaald naar een locatie in het RD-coördinatenstelsel en verwerkt in GIS. De GIS dataset wordt mede gebruikt om te beoordelen of het onderzoeksgebied, of delen daarvan, verdacht is op de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten.

1.5.4 Verantwoording

Het vooronderzoek is tot stand gekomen dankzij de volgende personen:

- Dhr. J. ter Horst MA (historicus): opstellen van het vooronderzoek en luchtfotoanalyse
- Dhr. P. Gieben (GIS-coördinator): GIS kaartmateriaal en verificatie luchtfotoanalyse
- Dhr. M.A. Abee (manager): interne beoordeling opzet en inhoud rapportage
- Dhr. Dr. W. van den Brandhof (historicus/afdelingshoofd vooronderzoeken): interne beoordeling inhoud rapportage
- Dhr. J. van den Bout (coördinator / senior deskundige OOO): interne beoordeling inhoud rapportage

1.5.5 Personele deskundigheid

Het opstellen van het vooronderzoek vereist een multidisciplinaire aanpak. Hierbij is personeel (of zijn derden) betrokken die deskundige zijn op het gebied van meerdere expertises. Bij het vooronderzoek dienen meerdere deskundigen betrokken te zijn, die tenminste beschikken over de volgende expertises: deskundigheid op het gebied van het opstellen van een historisch vooronderzoek, deskundigheid op het gebied van ontplofbare oorlogsresten, deskundigheid op het gebied van de civiele techniek, deskundigheid op het gebied van luchtfoto-interpretatie en deskundigheid op het gebied van geografische

informatiesystemen (GIS). In de hierop volgende tabel staat weergegeven wie er bij dit vooronderzoek betrokken zijn en op welk gebied zij deskundige zijn.

Naam	Historisch onderzoek	Deskundigheid ontplofbare oorlogsresten	Civiele techniek	Luchtfoto-interpretatie	Geografische Informatiesystemen
Jurian ter Horst	X			X	X
Paul Gieben	X			X	X
Menno Abee			X	X	X
Jeffry van den Bout		X		X	X

1.5.6 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat de resultaten van het literatuur- en archiefonderzoek.

In hoofdstuk 3 zijn de relevante indicaties en contra-indicaties chronologisch in een lijst van gebeurtenissen geordend en middels een kaart weergegeven. In dit hoofdstuk is tevens bepaald of de lijst met gebeurtenissen voldoende indicaties bevat voor de mogelijke aanwezigheid van ontplofbare oorlogsresten ter plaatse van de onderzoeklocatie.

Hoofdstuk 4 is het resultaat van de beoordeling van bronnenmateriaal. Hierin is tevens de bijbehorende bodembelastingkaart opgenomen.

Conclusies en aanbevelingen komen aan de orde in hoofdstuk 5.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

2.1 Eerder uitgevoerde onderzoeken

2.1.1 Rapportages AVG

Medewerkers van AVG hebben in het verleden meerdere vooronderzoeken op het grondgebied van de gemeente Rijswijk uitgevoerd. Het betreft de volgende rapportages:

- AVG Explosieven Opsporing Nederland, Vooronderzoek RijswijkBuiten d.d. 4 mei 2016. Kenmerk: 1662014-VO-02
- AVG Explosieven Opsporing Nederland, Vooronderzoek S-5886 & S-2062 d.d. 14 februari 2017. Kenmerk: 1662171-VO-02
- AVG Explosieven Opsporing Nederland, Vooronderzoek CE Planstudie A4 Haaglanden – N14 d.d. 19 januari 2021. Kenmerk: 2062085-VO-03

De aangetroffen relevante informatie is in deze rapportage verwerkt (zie o.a. paragraaf 2.2).

2.1.2 Derden

Er zijn in het AVG bedrijfsarchief door civiele explosieven opruimingsbedrijven in de gemeente Rijswijk uitgevoerde (voor)onderzoeken aanwezig. Het betreft de volgende rapportages:

- Explosieven Opruimingscommando, Vooronderzoek IDL te Rijswijk d.d. 2 mei 2001. Kenmerk 606/2001.002.
- REASeuro, Probleeminventarisatie en –analyse Zuid-Holland vaarwegtrajecten d.d. 4 februari 2009. Projectnummer: 07753.
- REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse 3 gemalen Hoogheemraadschap van Delfland d.d. 18 augustus 2008. Projectnummer: 07706.
- REASeuro, Rapport Probleeminventarisatie en –analyse Rijswijk Eikelenburg d.d. 7 mei 2010. Projectnummer: 07988.
- Saricon, Detectierapport Prinses Beatrixlaan Rijswijk d.d. 13 juli 2012. Documentcode: 12S067DR-01.
- Saricon, Vooronderzoek Conventionele Explosieven Masterplan Rijswijk-Zuid d.d. 30 juni 2011. Documentcode: 11S082-VO-01.
- T&A Survey, Historisch vooronderzoek naar de aanwezigheid van niet gesprongen conventionele explosieven ter plaatse van spoortracé Den Haag-Delft d.d. 19 juni 2012. Rapportnummer: RRZ-054.

Deze vooronderzoeken zijn geanalyseerd. De aangetroffen relevante vermeldingen zijn in deze rapportage verwerkt.

Tevens zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- De VEO bommenkaart
- De gemeente Rijswijk
- ProRail
- Provincie Zuid-Holland
- Rijkswaterstaat

Dit heeft geen aanvullende relevante informatie opgeleverd.

Een zoekslag naar vooronderzoeken op het internet heeft geen relevante informatie opgeleverd.

2.2 Literatuur

2.2.1 Meidagen 1940

2.2.1.1 Beknopt algemeen historisch kader

Het Zesde en het Achttiende Duitse leger vielen op 10 mei 1940 Nederland binnen in kader van het door Hitler bevolen *Fall Gelb*. Het Zesde Leger trok door het zuidelijk deel van Nederland richting het Albertkanaal. De hoofdaanval van het Achttiende Leger was gericht op de Moerdijkbruggen die door Duitse parachutisten waren veroverd. De Moerdijkbruggen waren de toegangspoort naar Vesting Holland waar het Nederlandse opperbevel, koningin Wilhelmina en de regering zetelden.

Nederland was van groot belang voor de *Luftwaffe* (de Duitse luchtmacht). De vliegvelden zouden worden gebruikt voor de strijd tegen Groot-Brittannië en tegelijkertijd kon het Ruhrgebied alleen afdoende worden beschermd tegen vijandelijke luchtaanvallen wanneer er Nederlands grondgebied aan het Derde Rijk was toegevoegd.

2.2.1.2 Het onderzoeksgebied in de meidagen van 1940

In de hierop volgende tabellen staan de onderzoeksresultaten m.b.t. de meidagen van 1940.

Datum	Gebeurtenis (bron: H. Amersfoort / P.H. Kamphuis (red.), Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied)	Relevant	Motivatie
Mei 1940	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: C.D. Kamerling, Algemeen overzicht van de strijd om en in de Vesting Holland)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	**Bij Voorburg aan de Vliet en in de omgeving van de nieuwe Rijksweg naar Utrecht zijn parachutisten geland. (p. 89)**	**Mogelijk**	**De Rijksweg naar Utrecht te Voorburg ligt gedeeltelijk binnen de begrenzing van onderzoeksgebied Vlietbuurt.**

Datum	Gebeurtenis (bron: V.E. Nierstrasz, West- en Noordfront Vesting Holland, mei 1940)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	Parachutisten zijn geland aan de Vliet te Voorburg, nabij de Rijksweg naar Utrecht. (p. 25)	Nee	De locatie ligt buiten de begrenzing van de onderzoeksgebieden.

Datum	Gebeurtenis (bron: F.J. Molenaar, De luchtverdediging in de meidagen 1940. Deel 1 en deel 2)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	**Als gevolg van de landing van enige valschermjagers onder Voorburg werd ook de wegverbinding van 's-Gravenhage naar Utrecht tijdelijk verbroken. (p. 641)**	**Mogelijk**	**De weg 's-Gravenhage-Utrecht te Voorburg ligt gedeeltelijk binnen de begrenzing van onderzoeksgebied Vlietbuurt.**

Datum	Gebeurtenis (bron: E.H. Brongers, De Slag om de Residentie, 1940)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	Zijn eerste terreinverlies leed de vijand bij Voorburg. Hier liggen vlak voor het station een verkeersbrug en een spoorbrug naast elkaar over de Vliet. Vanaf dit punt probeerde al vrij vroeg in de morgen een detachement van een onderofficiersschool in de richting Rijswijk vooruit te komen. Deze afdeling volgde daarbij de weg langs de oostelijke oever van het Vlietkanaal. Zij moesten op die wijze wel op de vijand stoten, die zich immers in huizen langs de Vliet had vastgezet. Men had dan ook nauwelijks 100 meter afgelegd toen een hevig mitrailleurvuur de groep tegemoet sloeg. (p. 105)	Nee	Het omschreven gebied ligt buiten de begrenzing van de onderzoeksgebieden.

2.2.2 Luchtoorlog 1940-1945

In de hierop volgende tabellen staan vermeldingen die betrekking hebben op de luchtoorlog in de periode 1940-1945.

Datum	Gebeurtenis (bron: T. Eversteijn Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 – 5 mei 1945)[4]	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	**Twee Junkers Ju 52/3m in de Hoekpolder ten westen van Delft bij de Kitswoning te Sion neergestort.**	**Ja**	**De locatie ligt binnen de begrenzing van onderzoeksgebied Sion.**

Datum	Gebeurtenis (bron: F.J. Molenaar, De luchtverdediging in de meidagen 1940. Deel 1 en deel 2)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	**Het vierde vliegtuig met een laadeenheid van 2./N.22 werd door het 1e peloton van het V.L.K.-Lad. Delft neergeschoten en maakte een noodlanding in de Hoekpolder (ten westen van Delft) bij de 'Kitswoning', bij het gehucht Sion. (p. 839)**	**Ja**	**De locatie ligt binnen de begrenzing van onderzoeksgebied Sion.**

[4] AVG weet uit ervaring dat niet alle vermeldingen van T. Eversteijn betrouwbaar zijn. Derhalve moet deze bron altijd in combinatie met andere bronnen (ter verificatie van de genoemde gebeurtenissen) worden gebruikt.

Datum	Gebeurtenis (bron: P. Grimm, Verloren luchtruim. De geallieerde luchtoperaties boven Nederland in mei 1940)	Relevant	Motivatie
1940-1945	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: E.H. Brongers, De gebroken vleugel van de Duitse adelaar)	Relevant	Motivatie
10 mei 1940	**Twee Ju-52's van 2/KGr zbV 9 zijn bij de Kitswoning, ten noordwesten van Delft, in de buurtschap Sion neergekomen. (p. 48)**	**Ja**	**De locatie ligt binnen de begrenzing van onderzoeksgebied Sion.**

Datum	Gebeurtenis (bron: G.J. Zwanenburg, En nooit was het stil... Deel 1& 2)	Relevant	Motivatie
1940-1945	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: M. Middlebrook en C. Everitt, Bomber Command War Diaries)	Relevant	Motivatie
1940-1945	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: J. Foreman, The Fighter Command War Diaries)	Relevant	Motivatie
1940-1945	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: C. Huurman, Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd)	Relevant	Motivatie
13 september 1944	**Omstreeks 10.30 uur is de hulplocomotief voor DmW 162 tussen Voorburg en Zoetermeer aangevallen. De locomotief is defect. De bovenleiding van het opgaande spoor is defect. (p. 475)**	**Mogelijk**	**De spoorlijn tussen Voorburg en Zoetermeer ligt gedeeltelijk binnen de begrenzing van onderzoeksgebied Vlietbuurt.**
18 maart 1945	**Een trein met twee werkwagens is bij Voorburg in een bomtrechter gereden. (p. 511)**	**Mogelijk**	**De spoorlijn bij Voorburg ligt gedeeltelijk binnen de begrenzing van onderzoeksgebied Vlietbuurt.**

Datum	Gebeurtenis (bron: SGLO crashregister, webeditie)	Relevant	Motivatie
1940-1945	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: B. Rijnhout, De verloren strijd)	Relevant	Motivatie
Mei 1940	**In de Tedingerbroekpolder zijn Fallschirmjäger geland. (p. 30)**	**Mogelijk**	**Onderzoeksgebied Vlietbuurt ligt in de Tedingerbroekpolder.**
Mei 1940	**Er is een Duits vliegtuig in de Tedingerbroekpolder neergestort. (p. 30)**	**Mogelijk**	**Onderzoeksgebied Vlietbuurt ligt in de Tedingerbroekpolder.**

Datum	Gebeurtenis (bron: H. Koopman, Vergeltungswaffen in Nederland)	Relevant	Motivatie
1940-1945	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: www.vergeltungswaffen.nl)	Relevant	Motivatie
1944-1945	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

2.2.3 Bevrijding

2.2.3.1 Het onderzoeksgebied in mei 1945

De onderzoeksgebieden werden pas na de Duitse capitulatie in mei 1945 bevrijd. Er hebben hier derhalve in het laatste oorlogsjaar geen grondgevechten plaatsgevonden.

2.2.4 Munitieruimingen

De onderzoeksresultaten betreffende literatuur inzake munitieruimingen zijn als volgt:

Datum	Gebeurtenis (bron: A. Meijers, Achtung Minen – Danger Mines. Het ruimen van landmijnen in Nederland 1940-1947)	Relevant	Motivatie
1940-1947	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: J. van Woensel, Vrij van explosieven. De geschiedenis van het EOCKL en zijn voorgangers 1944-2004)	Relevant	Motivatie
1944-2004	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

Datum	Gebeurtenis (bron: S.L. Veenstra, In de schaduw van de glorie: overzicht van vliegtuigbergingen in Nederland)	Relevant	Motivatie
1960-1977	Er zijn geen relevante vermeldingen met betrekking tot de onderzoeksgebieden aangetroffen.	--	--

2.3 Collectie kaarten Topografische Dienst Kadaster

2.3.1 Geallieerde stafkaarten/Defence Overprints

Bij het Kadaster te Zwolle is gezocht naar relevante geallieerde stafkaarten, alsmede Defence Overprints en historische topografische kaarten. Er zijn relevante Defence Overprints aangetroffen (zie hoofdstuk 2.16).

Het onderzoeksgebied staat op de volgende stafkaarten:

- 's-Gravenhage sheet 372 (First Edition of 1943)
- Benthuizen sheet 373 (First Edition of 1943)
- Delft sheet 381 (First Edition of 1944)
- Zoetermeer sheet 382 (First Edition of 1943)

Deze stafkaarten zijn opgemaakt volgens het Nord de Guerre coördinatenstelsel. De stafkaarten hebben een schaal van 1:25.000 en geven een goed beeld van het onderzoeksgebied in de Tweede Wereldoorlog. Onderzoeksgebied Sion ligt binnen de kaartvierkanten D.6585, D.6586, D.6685 en D.6686. Onderzoeksgebied Vlietbuurt ligt binnen de kaartvierkanten D.6989 en D.6990. Stafkaarten worden tevens gebruikt om de locaties van geallieerde luchtaanvallen te achterhalen (zie hoofdstuk 2.12). Op de hierna volgende pagina zijn de stafkaarten weergegeven met de hierbij behorende nummering van de kaartvierkanten.

2.3.2 Historische kaarten

Historische kaarten zijn bij het Kadaster geraadpleegd via de website van www.topotijdreis.nl.

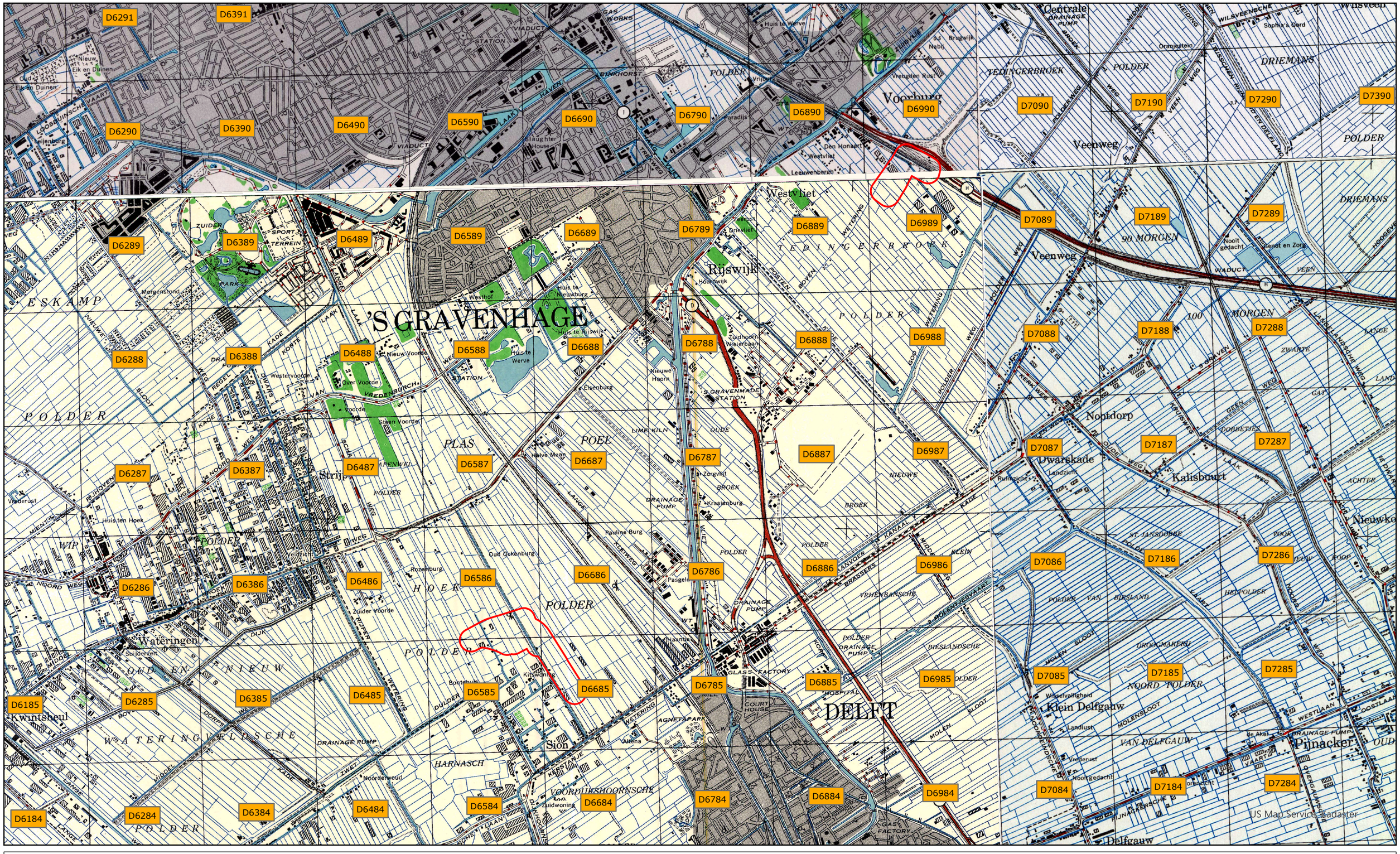
2.3.3 Duitse stafkaarten

Er zijn in het AVG bedrijfsarchief relevante Duitse stafkaarten aanwezig:

- Topografische Karte der Niederlande 1:50.000, Truppenkarte 30 Ost., 's-Gravenhage, 3e uitgave d.d. 1943.
- Topografische Karte der Niederlande 1:50.000, Truppenkarte 37 Ost., Rotterdam, 3e uitgave d.d. 1942.

Deze stafkaarten zijn vergelijkbaar met de exemplaren uit paragraaf 2.3.1 en worden hier derhalve niet afgebeeld.

GEALLIEERDE STAFKAARTEN MET NORD DE GUERRE KAARTVIERKANT RASTER

D6291
D6391
D6290
D6390
D6490
D6590
D6690
D6790
D6890
D6990
D7090
D7190
D7290
D7390
D6289
D6389
D6489
D6589
D6689
D6789
D6889
D6989
D7089
D7189
D7289
D6288
D6388
D6488
D6588
D6688
D6788
D6888
D6988
D7088
D7188
D7288
D6287
D6387
D6487
D6587
D6687
D6787
D6887
D6987
D7087
D7187
D7287
D6286
D6386
D6486
D6586
D6686
D6786
D6886
D6986
D7086
D7186
D7286
D6185
D6285
D6385
D6485
D6585
D6685
D6785
D6885
D6985
D7085
D7185
D7285
D6184
D6284
D6384
D6484
D6584
D6684
D6784
D6884
D6984
D7084
D7184
D7284
'S GRAVENHAGE
DELFT
Rijswijk
Westvliet
Voorburg
Veenweg
Leidschendam
Wateringen
Kwintsheul
Pijnacker
Nootdorp
Delfgauw
Klein Delfgauw
Kalisbuurt
Uwarskade
Centrale Drainage Pump
Sion
Strijp
Huis te Werve
Huis te Nieuwburg
Huis te Rijswijk
Nieuwe Haven
's Gravenmade Station
Slaughter House
Court House
Glass Factory
Hospital
Agneta Park
Gas Factory
Drainage Pump
Polder
Viaduct
Station
Lime Kiln
Tedingerbroek
Driemans
Nieuwe Veer
Oude Veer
Nieuwe Voorde
Over Voorde
Steen Voorde
Westervoorde
Rozenburg
Oud Ockenburg
Pauline Burg
Kraaienburg
Zuider Voorde
Noorderweud
Zuidwoning
Halve Maan
Zorgvlied
Vrijburg
Faradijs
Den Honaert
Leeuwenberch
Vreugden Rust
Brugwijk
Oranjestein
Sophia's Oord
Wilsveen
Nooit gedacht
Genot en Zorg
Ruimzicht
Landzicht
Landlust
Vrederust
Noodgedacht
Wisselvalligheid
Haantje
Bontehuis
Kirkwoning
Zuidhoek
Weierbaan
Westhof
Morgenstond
Huisten Hoek
Sluijterveld
Veldrijk
Pasgeld
Aldena
Zuidwoning
Nieuw Eik en Duinen
Oud Eik en Duinen
Leijenburg
Sport Terrein
Park
Zuider
Nieuwe
Oude
Korte
Lange
Dwars
Regel
Sloot
Laak
Vaart
Weg
Dijk
Molen
Kade
Laan
Hoven
Hoek
Wip
Hoef
Ruiter
Middel
Ring
Vliet
Wetering
Poel
Plas
Broek
Kerkweg
Kerkpad
Kerkvaart
Brassers
Vrijenbansche
Bieslandsche
Nieuwe Kerkpad
Noordeinde
Molensloot
Droogmakerij
Noord Polder
Van Delfgauw
Van Biesland
Heipolder
Zwarte Gat
Lange Landscheweg
Westlaan
Oostlaan
Dobbeties
Achter
Poor
Teeu
Ouden Nieuw
Waterings Veldsche
Harnasch
Voordijkshoornsche
Tedingerbroeker
Boven
Onder
Posten
Wetering
Bieslandsche
Vrijenbansche
Kerkvaart